

Jag mötte inte Lassie, *men flera andra vallhundar inom det svenska lantbruket*

Josefin Blank

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling
Uppsala 2022

Jag mötte inte Lassie, men flera andra vallhundar inom det svenska lantbruket

I didn't meet Lassie, but many other herding dogs active within Swedish livestock husbandry

Josefin Blank

Handledare:	Emma Sahlström, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land
Examinator:	Malin Beckman, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land
Omfattning:	15 hp
Nivå och fördjupning:	Grundnivå, G2E
Kurstitel:	Självständigt arbete i landsbygdsutveckling
Kurskod:	EX0888
Program/utbildning:	Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling
Kursansvarig inst.:	Institutionen för stad och land
Utgivningsort:	Uppsala
Utgivningsår:	2022
Omslagsbild:	Lizzroy's Cohen, fotograferad av Felicia Skoog
Upphovsrätt:	Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.
Elektronisk publicering:	https://stud.epsilon.slu.se

Nyckelord: Icke-mänsklig aktör, dwelling, actor-network theory, relation, värderingar, vallhund, lantbruk, boskapsskötsel.

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landsbygdsutveckling

Sammanfattning

Den här texten handlar om arbetande hundar i det svenska lantbruket. Genom intervjuer och observationer av fem personer och deras hundar diskuteras hundens närvaro i lantbruket genom begreppen icke-mänsklig aktör, relation och värderingar. Dessa begrepp definieras utifrån Actor-Network Theory och Dwelling som båda är större teoretiska ramverk. Helheten av dessa teoretiska ramverk har också bidragit till en del av de resonemang som följer i texten. Arbeta med vallhundar är ett långsiktigt åtagande som kräver mycket av både hund och människa. I texten beskrivs livet tillsammans med vallhunden, vallhundens roll för de som arbetar tillsammans med dem och det jobb som ligger bakom relationen med hunden. Att jobba med vallhundar är att jobba med levande varelser som har sitt eget liv. I resultatet framkom att en inkorporering av hundens medfödda egenskaper i verksamheten via dynamiska relationer ger givande arbete för både hund och människa.

Nyckelord: Icke-mänsklig aktör, dwelling, actor-network theory, relation, värderingar, vallhund, människa, lantbruk, boskapsskötsel.

Abstract

This study aimed to describe herding dogs and humans working together within the Swedish livestock husbandry. Five people and their herding dogs participated in the study through interviews and observations. The empirical evidence collected is discussed together with the concepts of non-human actors, relations and values. The notion of these concepts derives from Latour's actor-network theory and Owain and Jones' work with the concept of *dwelling*. Working with herding dogs is a long-term commitment that requires a lot of effort and time from humans and dogs alike. This paper describes the day to day life of the working dog-human dyads, the importance of the herding dog's presence for those working alongside them. It also describes the relational work that starts long before the dogs can begin working with livestock and how it continues throughout their lives. To work with dogs is to work with living beings with their own needs and wants, which requires good insight in questions of animal ethics and animal welfare. The empirical evidence showed that incorporating the innate capabilities of herding dogs with the tasks of livestock husbandry through dynamic relationships can result in work that is rewarding for both dogs and humans.

Keywords: non-human actor, dwelling, actor-network theory, relations, values, herding dogs, humans, agriculture, livestock husbandry.

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
2. Syfte	7
3. Metod	8
3.1.1 Kvalitativ och icke-förutbestämd.....	8
3.1.2 Intervjuer	9
3.1.3 Observationer	9
3.1.4 Annat material.....	10
3.2 Avgränsning och urval	10
3.2.1 Deltagarpresentation	11
4. Teori och begrepp	13
4.1 Icke-mänskliga aktörer och relationer	13
4.2 Värderingar	15
5. Resultat och Diskussion	18
5.1 Vad gör en arbetande vallhund?	18
5.2 Egna personligheter och unika förutsättningar	21
5.3 Var snäll mot hunden och hjälp den!	23
5.4 Money, money, money?	27
5.5 Låta hunden göra jobbet?	28
5.6 Snabba ryck med vallhund.....	28
5.7 Vallhunden skapar gemenskap.....	29
6. Avslutande ord	33
7. Tack	35
Referenser	36

1. Inledning

Tio år är han nu, min hund. En kelpie. Världens sämsta arbetshund, världens bästa sällskap. För två år sen var jag så rädd att jag skulle stå utan hund när han dog så jag köpte en till. En liten jävel. Corgi. Jobbig. Ganska dåligt sällskap men väldigt klipsk och påhittig. ”Så! Nu får ni stanna här hemma” säger jag, och stänger dörren. Jag vågar inte berätta för dem att jag ska i väg och träffa andra vallhundar. Som faktiskt har riktiga jobb och inte bor med en neurotisk 28-åring i storstan.

Traditionellt har hunden i ansetts vara ett arbetande djur, vars uppgifter varierat mellan allt från jakt och vallning till vakt och beskydd (Serpell & Duffy 2014). Nu förtiden agerar hundarna oftast sällskap åt oss människor och få har ett lika händelserikt och arbetsamt liv som filmstjärnecollien *Lassie*. Med det sagt finns det fortfarande hundar som arbetar dagligen. För polisen, för väktare, som assistenter och ledarhundar. Och så finns vallhundarna.

Mitt eget hundintresse har alltid varit stort. Därför låg ämnet hundar nära till hands när det här projektet uppdragades. Jag bestämde mig för att rikta in mig på de hundar som haft betydelse för lantbruket. Vi är alla beroende av lantbruket. Hunden har för många människor haft en stor roll inom djurhållningen och förtjänar en plats i rampljuset. Forskning om vallhundar rör ofta ekonomiska aspekter (se exempelvis Arnott et al 2014) eller är del av större statistiska undersökningar av hundens betydelse för lantbruket (se exempelvis Payne et al 2015). Detta ger perspektiv på vad vallhundarna faktiskt bidrar med till lantbruket, men resultaten blir ofta siffror och nummer som egentligen säger ganska lite om hur det faktiskt är att arbeta med vallhund. Därför åkte jag under april 2022 runt i Uppland och Södermanland för att besöka personer som på ett eller annat sätt arbetar med vallhundar i jordbruket, för att höra dem berätta om just detta. Våren gör sig speciellt påmind en dag när jag

susar fram på en lång allé som ska leda mig till en av de personer som tackat ja till att vara med i undersökningen. Gruset knarrar under däcken, jag vevar ner rutorna för att släppa in luften. Det är varmt och kallt på samma gång. Solen skiner. Jag vill komma fram snabbt. Jag vet att hon jag ska träffa också har kelpies, fast den riktiga sorten som verkligen kan arbeta. Det ska bli kul att se.

2. Syfte

Syftet med den här undersökningen är att belysa de arbetande vallhundarnas plats inom det svenska lantbruket. Undersökningen kommer att fokusera på hur människor och hundar arbetar tillsammans och hur relationer byggs tillsammans med djuren. Undersökningen kommer också ta upp olika typer av värderingar som finns kopplade till att arbeta med hund i lantbruket.

3. Metod

3.1.1 Kvalitativ och icke-förutbestämd

Det här arbetet har haft sin utgångspunkt i samhällsvetenskapen och genomförts med kvalitativa metoder. Kvalitativa metoder karaktäriseras av en närhet till deltagarna i studien och att det empiriska materialet ofta består av ett fåtal fall som kan studeras med avsikten att fånga upp hur deltagarna själva uppfattar världen de lever i (Teorell & Svensson 2020). Kvalitativa metoder passade bra i den här undersökningen då jag ville undersöka hur personer beskriver och uppfattar hur det är att arbeta med hund i det svenska lantbruket. Det finns begränsat tidigare material på hur det är att arbeta med hund i just Sverige. Därför skulle kvantitativa metoder som karaktäriseras av att genomarbeta större mängder material (Teorell & Svensson 2020) vara svårt att genomföra. För att kunna genomföra en kvalitativ av studie använde jag mig av intervjuer och observationer av människor som arbetar tillsammans med sina hundar i Sverige.

Vid genomförandet av den här uppsatsen var jag noga med att inte välja teoretiska begrepp innan jag började skriva. Att inte definiera teorier och begrepp innan skrivandet är en metodologi som återfinns i flera socialantropologiska tillvägagångssätt men jag inspirerades inför den här studien av Actor-Network Theory (ANT). ANT, som kan ses som både metod och teoretiskt ramverk, tilltalade mig eftersom det i stor utsträckning inkluderar icke-mänskliga aktörer och hur de kan förstås som en del av det sociala (Latour 2005). Metodologin inom ANT menar också på att världen bör ses så platt, eller icke-hierarkisk som möjligt, för att verkligen kunna synliggöra alla aktörer som spelar en roll i ett nätverk (ibid). Detta betyder att såväl människor som djur, växter och ting spelar en roll i de nätverk vi skapar och lever i. Syftet med den här studien är att undersöka hur hundar och människor arbetar tillsammans, hur relationen mellan dem ser ut och vilket värde

hundarna har inom lantbruket. Därför valde jag att använda mig av ANT både som metod genom att inte ha förutbestämda begrepp eller teorier jag ville pröva och senare som teoretiskt ramverk för att föra analys kring relationer mellan mänskliga och icke-mänskliga aktörer.

3.1.2 Intervjuer

Intervjuerna som genomfördes var halvstrukturerade, vilket betyder att jag haft idéer på frågor jag vill ha svar på men samtidigt låtit intervjusituationerna utvecklas utifrån deltagarens intressen (Kvale & Brinkmann 2021). I alla intervjusituationer började jag med en variant av frågan; *kan inte du berätta lite om dig själv och hur det kom sig att du började arbeta med djur inom lantbruket?* Efter denna fråga styrdes intervjuerna i olika riktningar men ofta landade samtalet på samma typer av ämnen oavsett deltagare. Något som kom på tal i alla intervjuer var hur personerna tänker kring samarbete med och relationen till sina hundar. Frågor om hundens betydelse för deltagarnas verksamheter och liv i helhet lyftes också under samtalen. I intervjuerna förekom också samtalsämnen om värderingar gällande uppfostran, allmän filosofi kring hundägarskap och reflektioner kring hunden som arbetskollega och ”redskap” på tal. Jag frågade också om vilka uppgifter människorna utför tillsammans med sina hundar samt hur deltagarna skulle behöva förändra drivandet av djurskötseln utan hundarna.

3.1.3 Observationer

Meningen med observationerna var att få en bredare förståelse för det som studeras genom att notera annat än det som sägs (Öhlander 1999). Genom observationerna var tanken att jag skulle få en bättre känsla för djurens perspektiv (eftersom de är notoriskt svåra att intervjua) och för att kunna få se samspelet mellan djur och människor. Observationerna skedde i samband med intervjuerna. Under dessa jag fick se både hur hundar och människor interagerar när de inte arbetar, samt hur hundarna och människorna arbetar tillsammans i anknytning till de andra djuren. Syftet med den här uppsatsen var att undersöka hur hundar och människor arbetar tillsammans och formar relationer, samt att undersöka vilka

värderingar som finns kring hundar i lantbruket. En kombination av intervjuer och observationer kunde ge mig ett bra underlag för att svara på dessa frågor.

3.1.4 Annat material

För att förbereda mig inför intervjuer, observationer och analys samlades också annat material in. Detta bestod av tidigare forskning kring hundar, vallhundar i lantbruket, vallhundar i Sverige, relation mellan djur-människa, värderingar och etik. Detta material hittades på sökmotorer som Web of Science, SLU-bibliotekets sökmotor Primo, Google Scholar och genom hjälp av min handledare. De sökord som användes bestod till stor del av 'dog-human relationship', 'working dog', 'herding dog', 'stock dog', 'agriculture', animal ethics' 'values' och 'animal welfare'. Information och viss statistik hittades också genom svenska vallhundsklubben och Svenska Working kelpieklubben.

3.2 Avgränsning och urval

Arbetet hade både tidsmässiga och ekonomiska begränsningar. Tidsfristen för arbetet var cirka 10 veckor och budgeten var obefintlig. Därför har det geografiska området inom vilken intervjuer och observationer skedde avgränsats till Södermanland och Uppland. Undersökningen kan alltså inte ses som representativ för hela landet utan som en fallstudie av enskilda personers upplevelser. Med det sagt fanns variationer av erfarenheter deltagarna emellan. Under studien intervjuade jag både män och kvinnor. Inom deltagargruppen fanns olika yrkestitlar; lantbrukare, djurskötare, hobbyjordbrukare och vallhundsinstruktör. För enkelhetens skull kommer de i texten främst benämnas som lantbrukare, eftersom de alla är aktiva inom lantbruket oavsett titulering. En del jobbade heltid inom lantbruket och en del arbetade deltid på annan verksamhet. Deltagarna hade olika antal djur på gårdarna vilket varierade mellan cirka 50 och cirka 500 st. Djurslagen alla deltagare hade var får och kor. Vissa hade bara det ena eller det andra och några hade både får och kor. Deltagarna hade också olika antal hundar, mellan två och

fem, i två olika raser: Bordercollie och Working kelpie. Åldrarna på deltagarna varierade mellan cirka 30 år och cirka 60 år. Av deltagarna var två män och tre kvinnor.

Deltagare till studien hittades delvis genom en person jag känner som är aktiv inom hundsport och tävlar i vallning med sina hundar. Delvis hittades också deltagare genom ett inlägg i Facebookgruppen *Vallhundsgruppen*, som är till för diskussioner kring arbetande hundar i lantbruket, där jag efterlyste personer som skulle kunna tänka sig att delta i studien. Tre deltagare hittades genom det förstnämnda och två deltagare genom det sistnämnda.

3.2.1 Deltagarpresentation

Den större delen av det empiriska materialet kommer från de personer jag intervjuade under undersökningens gång. Trots lamning, kalvning och annat vårbruk blev jag välkomnad av fem personer runt om i Uppland och Södermanland. Den kvalitativa karaktären det här arbetet hade gjorde att jag hade god tid att lyssna på deltagarna. Deltagarna i har bidragit med grunden för de analytiska begrepp jag valde att använda mig av i den här studien. Genom intervjuerna har jag samlat material till analysdelen av det här arbetet. Det deltagarna delade med sig av använder jag för att bygga mina argument. Den text som presenteras i det här arbetet utgår från det personerna berättade för mig under intervjuerna, men jag har själv tolkat innebörden. Både människor och hundar har getts fiktiva namn i denna uppsats. Eftersom personerna jag intervjuat spelar en så stor del för det empiriska materialet vill jag presentera dem vidare.

Ellen

Den första personen jag intervjuade var Ellen. Hon arbetar på en gård i Södermanland tillsammans med sina hundar Jack och Skipper som är far och son. I verksamheten har de en dikobesättning på cirka 65 moderdjur och ungefär 100 ungdjur i olika åldrar. Ellen har lagt upp sitt arbetssätt med förutsättningen att hon har hund och arbetar med dem dagligen.

Lena

Lena stod näst på tur. Hon har ett hobbyjordbruk med ett femtiotal får på en gård som också ligger i Södermanland. Lena jobbar som lärare i kemi, biologi och matte parallellt med att hon är vallhundsinstruktör och utbildar folk med vallhundar hemma på sin gård. Lena har fem hundar i olika åldrar och de spelar en stor roll i hennes arbete som vallhundsinstruktör. Dagen jag är där är det Prins och Isa som får visa upp sitt arbete.

Karin

Några dagar senare träffade jag Karin. Hon arbetar på en gård i Upplandstrakten. Gården drevs tidigare av hennes mans familj men nu är det Karin som står för all djurskötsel. I verksamheten finns kring 100 får som är hennes egna. Hon driver även ett kvighotell i samarbete med en mjölkbonde vilket gör att hon också har cirka 30 ungor på gården. Karin har tre hundar, Bessie, Gnistra och Flora, som jobbar tillsammans med henne.

Linus

En söndag åkte jag ut till Linus som driver en gård på en större ö i södra delen av Uppland. Linus jobbar både med sin egen gård och som hovslagare och klövverkare till vardags. I verksamheten finns ett antal får och han har en årlig omsättning på ungefär 25 köttkor. Linus har fem hundar. Han förstår inte hur man vill hålla på med "sånt här" (lantbruk med djur) utan att arbeta tillsammans med hundar.

Lars

Sist ut blev Lars. Tillsammans med sin familj driver han en gård i Uppland. I verksamheten finns 270 mjölkkor och ungefär lika många unkor och sinkor, så totalt på gården inhyseras cirka 500 kor. Lars har fyra hundar som han arbetar med. Nelly, Mini, Disa och Issy. Lars vill, precis som Linus, inte heller hålla på med lantbruk utan att få jobba med hundar.

4. Teori och begrepp

Med utgångspunkt i intervjuerna och mitt syfte har jag valt tre teoretiska begrepp: Icke-mänskliga aktörer, relationer och värderingar. I detta avsnitt kommer jag att presentera dessa begrepp för att sedan använda dem i resultat- och analysdelen för att föra en diskussion som besvarar syftet med undersökningen. Jag har valt just dessa begrepp för att de kan användas beskriva relationer mellan hund och människa, samt hur de egna värderingarna påverkar hur deltagarna förhåller sig till hunden och arbetet med djuren.

4.1 Icke-mänskliga aktörer och relationer

Jag har valt att använda mig av begreppet icke-mänsklig aktör såsom det definieras inom det teoretiska ramverket dwelling. Jag har också valt att använda mig av delar av ANT för att förklara hur relationer är viktiga för det sociala.

Det teoretiska ramverket Actor-Network Theory används inom sociologin och har förespråkats och utvecklats av franske Bruno Latour. Teorin började som ett försök att länka samman samhällsvetenskapen och sociala teorier med naturvetenskapen (Latour 2005). Detta resulterade i att även icke-mänskliga aktörer såsom djur och växter, objekt, teknologi och kunskap fick en stor roll inom teorin (ibid). Genom att inkludera icke-mänskliga aktörer i förståelsen av det sociala skapas nya förutsättningar för att förklara de nätverk som utgör verkligheten vi lever i (ibid). ANT är inte ute efter att kategorisera hela samhällen eller övergripande strukturer, snarare för att förklara olika mindre delar av världen (ibid). Teorin utgår från att det sociala skapas genom förbindelser mellan aktörer, såväl mänskliga som icke-

mänskliga (ibid). Vilket betyder att *interaktioner* är väsentliga när det kommer till att förklara verkligheten. Interaktioner som sker genom associationer och relationer skapar förbindelser mellan aktörer och utgör det sociala (Latour 2005). ANT strävar efter att göra världen så platt och icke-hierarkisk som möjligt för att alla förbindelser ska bli tydliga (ibid). Därför är alla aktörer lika viktiga inom ANT. Latour (2005) beskriver: *"Ingen fårscock utan herde – och hans hund, hans vandringsstav, hans högar av vaccinationsintyg, hans berg av papper i syfte att få EU-bidrag"*. Ett vaccinationsintyg eller en EU-ansökan kan ha lika stor betydelse för nätverket som både människor och djur.

Dwelling som koncept användes initialt inom filosofin av bland andra Martin Heidegger (1971, 2006) som ett sätt att beskriva hur vi skapar vår värld och hur världen skapar oss. I sociologiska sammanhang har begreppet vidareutvecklats av exempelvis Cloke och Jones (2001). Det är deras definition av dwelling som kommer att användas vidare i den här texten. Det saknas en bra översättning på begreppet och därför kommer den engelska termen användas även fortsättningsvis. Cloke och Jones menar att dwelling handlar om *"the rich intimate ongoing togetherness of beings and things which make up landscapes and places, and which bind together nature and culture over time"* (2001). Alltså att djur, natur och kultur sammanvävt med varandra skapar de nätverk som utgör den värld vi existerar i. I begreppet dwelling läggs stor vikt vid att allt inte bara är mänskligt konstruerat. Såväl naturen som djuren är viktiga aktörer när det kommer till hur vi formar relationer och utformar system (Cloke & Jones 2001). På det sättet är dwelling och ANT snarlika varandra. Jones (2003) menar dock att ANT har en alldeles för strikt syn på att alla aktörer är likvärdiga, såväl djur som teknologi. Han redogör vidare att detta bidrar till att djur kan bli sedda på samma sätt som materiella ting, vilket underminerar djurens förmåga till agens och även osynliggör vikten av etisk och rättvis behandling av djur (Jones 2003). Jones beskriver att djur bör ses som egna aktörer, med egna intentioner och viljor, som är kreativa, påhittiga och kapabla (2003). Jones menar också att ANT fokuserar allt för mycket på nätverk och tankar på att olika aktörer får egenskaper i förhållande till varandra (ibid) i stället för att se att exempelvis djur och människor har inneboende viljor som är oberoende av

relationen till den andra (ibid). Djur som icke-mänskliga aktörer ses alltså inom dwelling som subjekt med egna viljor och intentioner. Vilket gör att vi som människor måste ta hänsyn till dessa, och när det behövs: problematisera vårt förhållande till djuren och se till att deras behov möts (Jones 2003). Genom att se djur som aktörer som har egna intentioner öppnas nya dörrar för att se på hur relationer skapas. Cloke och Jones (2001) beskriver att relationsskapandet mellan mänskliga och icke-mänskliga aktörer, som djur och växter, bör ses som dynamiska. Ett givande och ett tagande. Det är inte bara människor som har en relation till djuren och växter, utan djur och växter har sina egna relationer mellan varandra och till oss (ibid).

Jag kommer att använda mig av att relationer är uppbyggda av interaktioner, på det sättet det definieras inom ANT. Det vill säga att interaktioner mellan aktörer skapar det sociala. Samtidigt kommer jag att använda teorin inom dwelling som menar på att djur som icke-mänskliga aktörer bör ses som individer med egna viljor som har egna möjligheter att ha sina egna relationer till oss människor. Detta för att kunna beskriva att det sociala skapas både av de enskilda aktörernas egna vilja samtidigt som det uppstår i relationen och interaktioner aktörer emellan. Såväl mänskliga som icke-mänskliga. Jag kommer också att använda vikten av att inkludera icke-människor som aktörer för att förstå det sociala, så som det beskrivs i både ANT och dwelling för att beskriva hunden och dess roll i lantbruket.

4.2 Värderingar

Alla människor har egna värderingar som kan kopplas till vår egna etiska och moraliska kompass. Frågor om etik och moral handlar om att problematisera samhällsstrukturer och andra system eller problem ur en etisk och moralisk synvinkel (Welch 2012). Genom detta åtagande skapar vi oss sedan egna värderingar. Inom psykologin beskrivs värderingar som begrepp på olika nivåer. I det större perspektivet är det gemensamma värderingar som får samhällen och kulturer att hålla ihop (Schwartz 2011). I det mindre perspektivet finns individuella värderingar som ofta ligger till grund för hur vi som enskilda individer agerar (ibid).

Även inom den sociologiska falangen har värderingar undersökts. I en studie som behandlade frågor om hur lantbrukare styr sina verksamheter i förhållande till hållbar utveckling lyftes värderingar som en styrande faktor (Schoon & Te Grotenhuis 1999). Forskarna som undersökte ämnet kom fram till att ekonomiska och sociala värderingar påverkar mest när det kommer till hur lantbrukaren utvecklar sitt arbete på gården samt att dessa värderingar är ofta styrda av byråkrati och andra faktorer i samhället. Samtidigt visades att egna övertygelser och värderingar som är individuella från person till person spelar en stor roll inom lantbrukarens verksamhet (Schoon & Te Grotenhuis 1999). Undersökningen jag genomfört om hundar i lantbruket handlar av allt att döma inte om hållbar utveckling kopplat till miljöfrågor. Däremot visade det sig att sociala och ekonomiska värderingar kan vara viktiga inom de verksamheter jag besökt. Eftersom ämnena är aktuella även för den här undersökningen får detta stycke en plats här i min text.

Värderingar har också studerats i samband med hundar i lantbruket. En studie från 2019 kallad *australian farm dog survey*, undersökte hur hundförare inom lantbruket värderar egenskaper hos sina egna hundar (Early et al. 2019). Där hittade forskarna att egenskaper som värderas högt eller lågt skiljer sig åt beroende på vad hunden ska användas till (ibid). Några egenskaper som generellt värderades högt, oavsett användningsområde, var hundens medfödda förmåga att samla, fösa och hämta djur. Samtidigt som egenskaper som att bita och skälla värderades som mindre viktiga eller dåliga (ibid).

I förhållande till etik inom lantbruket menar Rollins, baserad i USA, att mycket av den lagstiftning som finns kring djurens rättigheter påverkats av samhälleliga värderingar om vad som är etiskt rätt (Rollins 2004). Sedan industrialiseringen av jordbruket har etiska frågor om djurhållning väckts, på senare decennier har frågorna kommit att handla om djurens rätt till att kunna utföra naturliga beteenden och leva ett gott liv (Rollins 2004). Kitchener argumenterar för att det inte finns någon generell konsensus kring värderingar och etik, men att vetenskapliga bevis

oftast går att vara överens om (2022). En artikel av Fraser (2008) kopplad till djurens välfärd lyfts detta påstående ytterligare. Fraser menar att människor ofta är överens om faktumet att djurvälfärd är viktigt men att betydelsen och värderingen av vad som är bra djurhållning skiljer sig från person till person (2008). Olika moraliska och etiska värderingar utgör alltså en grund för vad enskilda personer uppfattar som viktigt för djuren. Jag kommer att använda begreppet värdering för att beskriva och belysa hur hunden och dess egenskaper värderas i verksamheten i förhållande till hunden som resurs och aktör.

5. Resultat och Diskussion

Att arbeta med hund är inte för alla, men för vissa finns det inget bättre. Detta gäller inte minst de fem personer jag pratat med. Hundarna framställs av de flesta jag pratat med som en självklar del av de verksamheter de idag arbetar i. Vägen till att börja arbeta med hund har inte sett likadan ut för alla. Vissa började att arbeta med vallhund för att deras föräldrar tidigare gjorde det och de såg vilken resurs en vallhund kan vara. Andra trillade in i hundägandet utan att ha planerat det. Gemensamt för alla är att de nu haft hund länge. För vissa är länge sedan 80-talet, för andra är länge sedan 10-15 år tillbaka i tiden. Gemensamt är också att de har ett stort hundintresse. De tränar alla sina hundar själva och vet vilken kunskap de själva och hundarna behöver för att kunna fungera i verksamheten. Hundarna tillskrivs av personerna ett högt egenvärde i sig själva, men det finns också tydliga syften till varför personerna jag pratat med valt att ha hundar i arbete.

I de avsnitt som nu följer i diskussionen kommer alla begrepp, tillsammans med Actor-Network theory samt Dwelling diskuteras utan inbördes ordning. Avsnitten har ingen kronologisk ordning utan är tematiska och lyfter olika aspekter av att leva och arbeta tillsammans med vallhund. Inledningsvis vill jag ge en överblick över vad hunden gör i verksamheten, för att senare gå vidare och diskutera såväl samarbete mellan hund och människa, tankesätt och värderingar kopplade till arbete med hund och vad hunden kan bidra med som resurs till verksamheten.

5.1 Vad gör en arbetande vallhund?

Utifrån det jag såg och fick berättat för mig av personerna jag besökte har vallhundarna flera och varierande uppgifter. De spelar en stor roll vid insamling och förflyttning av djur. De kan sortera ut enstaka djur ur större djurgrupper eller

delar upp större grupper till mindre vid behov. De hjälper också till vid utfodring, halmning, skrapning och andra vardagliga arbetsuppgifter på gårdarna. De kan se till så att djuren håller sig på en och samma plats så att människorna kan arbeta på säkrare avstånd från exempelvis stora tjurar eller busiga kvigor. Hundarna kan snabbt springa i kapp ett får eller en ko som kommit på villovägar och föra tillbaka det till flocken. De möjliggör för människorna kunna förlita sig mindre på materiella ting, såsom staket, stängsel, fordonstransporter och andra människor.

För att hunden ska kunna klara av allt detta finns det en aspekt som är mer avgörande än någon annan: den ska älska att arbeta. Detta är en egenskap som värderas högt av människor som arbetar tillsammans med hund, och genom åren har vi människor lagt oss i hundens utveckling. På ett sätt har vi format hunden och andra djur som aktörer genom att avla på djur som har de egenskaper vi gillar och har användning för. Alla de fem personer jag besökte drar stor nytta av vallhundarnas vilja och förmåga att arbeta med djur och människa. Jag får berättat för mig att hundens vallningsegenskaper härstammar från hundens jaktinstinkt. I stället för att hitta och döda djur har hundarna tränats i att hitta och föra tillbaka djur till sina människor. De hundar som var bra på detta fick sedan bli föräldrar till nästa generation och vissa egenskaper blev då nedärvda. På så sätt har vallhundarna uppkommit som en del av det relationella, i interaktionen mellan djur och människor.

Vallhundarnas vallningsegenskaper är något som värderas högt av alla de jag pratat med. Liknande värderingar finns också i det större sammanhanget. Detta påvisas bland annat av Early et al. (2019) som undersökt vilka av hundens egenskaper som värderades högt av hundförare på lantbruk i Australien. Det framkom att medfödda anlag, som förmågan att samla, hämta och fösa, var värdefulla för nästan alla deltagare (ibid). De jag intervjuade hade alla Border Collie eller Working kelpie och den allmänna uppfattningen hos deltagarna var att just dessa två raser är de mest förekommande inom det svenska lantbruket. Inom dessa två raser går det också att se att vallningsegenskaperna värderas högt. Tillsammans har raserna en särställning gentemot andra vallhundar: de har systematiskt avlats för att kunna

användas i lantbruket genom att fokusera på att bevara vallningsegenskaperna (SVak RAS 2020, SWKK RAS 2014). Genom något som kallas för vallhundsprov kan hundar screenas, för att se att de har tillräckligt goda vallningsegenskaper för att kunna användas som arbetande hund (SvAK RAS 2020). Har de inte det bör de inte användas i avel eller förmedlas via rasklubbarna (SVak RAS 2020, SWKK RAS 2014). Flera av de jag intervjuat arbetar själva med att förvalta vallhundarnas arv. Lars berättar att han avlat på de hundar som han gillat att arbeta med.

”Ja det har ju varit så lite, att man kör sina egna [arbetar med och använder sina egna hundar i avel] (...). Så när hon varit duktig Nelly där då, både Mini och Issy är efter Nelly, och Disa jag har är efter Mini (...) Har man börjat med hundar då blir man lite frälst, det är så. Sen är det väl jobbigt också när man har valpar inne och tapeten är nedriven och lite sånt” – Lars

Även Karin tar valpar på sina hundar då och då. Det händer att hon behåller valpar som verkar lovande. Linus berättar att han ibland kan tycka att den svenska aveln delvis har riktat in sig för mycket för att få fina och lydiga tävlingshundar, som inte alltid är så användbara inom ”det riktiga” lantbruket. Han har därför åkt till Australien för att köpa hundar som under lång tid avlats bara för att jobba, på ett sätt han gillar. Målet är att han ska avla vidare på linjerna i Sverige för att förbättra rasen på hemmaplan. Vallningsegenskaperna verkar vara som Schwartz (2011) beskriver högt värderade både på ett generellt och ett individuellt plan. Generellt genom att större föreningar inom vallhundsvärlden, som exempelvis Svenska vallhundsklubben (SvAK), systematiskt arbetar med avel på hundar med goda vallningsegenskaper. Likväl är medfödda vallningsegenskaper viktiga för de enskilda personerna som intervjuats i den här undersökningen. De medfödda förmågorna att hantera djur och kärleken för arbetet tycker jag mig själv se under besöken. Flera av de intervjuade visar mig hur de utför uppgifter tillsammans med hundarna. Det går att se att hundarna är engagerade och investerade i arbetet. När hundarna inte får arbeta ser man en iver i deras ögon, de vill inte vila utan fortsätta jobba. Arbetet verkar vara det bästa som finns.

5.2 Egna personligheter och unika förutsättningar

Det krävs inte att de intervjuade beskriver för mig att deras hundar har olika personligheter för att detta ska bli synligt. Under mina besök fick jag träffa alla deltagares hundar och observera hur de beter sig på gården och i arbetet. Av vissa hundar blev jag genast hälsad, några hoppade på mig, vissa skällde, andra var ointresserade, vissa hade bara ögon för sina ägare och andra ville bara gå i väg och fortsätta med sin dag på annat håll. När deltagarna sedan presenterade sina hundar för mig gjordes det ofta med namn och ett kännetecken. Den lilla, den hoppiga, han som springer där borta etcetera. Ofta nämns även åldern på hundarna. Det blir tydligt att deltagarnas hundar, när de slås ihop, är en heterogen grupp. De olika personligheter och egenskaper hundarna har kommer på tal flera gånger under intervjuerna. Hunden ska respekteras som individ och de personliga egenskaperna måste förvaltas av deltagarna. Ellen, som har tränat en del hundar under åren, berättar att ingen hund är den andra lik. Hon lär sig av varje hund och att arbeta med ”hunden framför henne” har visat sig vara det bästa tillvägagångssättet. Även om det ibland är jobbigt och svårt att behöva ändra sin träningsstil. I många fall beskriver deltagarna att det är en fördel att olika hundar har olika egenskaper, förutsatt att de som arbetar med hundarna har flera stycken. Det den ena hunden saknar kanske den andra har och på så sätt kan de olika hundarna vara till hjälp i olika situationer. Lena som arbetar som vallhundsinstruktör säger att hon har olika nytta av sina hundar i olika situationer och att den där perfekta hunden som kan allt inte riktigt finns.

”Så de är väldigt olika men man gillar dem på olika sätt, så, och det är klart att det kanske finns nån som har den där ultimata hunden som kan (har) allt, men än så länge har jag inte fått den hunden” - Lena

Generellt uttrycker de deltagare jag träffade under studiens gång reflektioner som liknar citeringen från Lenas intervju. Dessa kan sammanfattas genom att många exempelvis påpekar att det gäller att hitta det hunden är bra på och sätta den på uppgifter som passar hundens förmågor. Vissa hundar älskar att springa fort, då används de till att samla ihop och hämta djur på större ytor. Vissa hundar arbetar närmre djuren, lugnt och metodiskt. Dessa kan användas i situationer där hunden

ska ”passa på” djuren eller vid arbeten som kräver en försiktigare hund. Genom att anpassa uppgifter efter hundens förmågor får hunden få göra mer av det den gillar och är bra på (inom vissa gränser, exempelvis är det aldrig okej att helt oprovocerat bita ett djur). Hundarna ”berättar” på så sätt för sina förare hur de arbetar och föraren får forma uppgifterna den ska utföra utifrån vad hunden är bra på. Samma typ av relation och tillvägagångssätt för samarbete mellan mänskliga och icke-mänskliga aktörer har tidigare beskrivits av Cloke och Jones. De genomförde en studie på en fruktträdgård i Somerset där de utgick från att förklara verksamheten genom begreppet dwelling (Cloke & Jones 2001). De kom fram till att arbetarna på fruktträdgården måste ta hänsyn till hur träden växer för att kunna forma regler för hur träd ska beskäras. Trädet ses som en aktör med en egen agenda och relationen mellan trädet och människan skapas inte bara av människan som ”tämjer” det (ibid). Bästa praxis för trädbeskärning skapas tillsammans med trädet (Cloke & Jones 2001). Det är lika mycket människorna som behöver lära sig - och lär sig - av hunden som det är hunden som formas in i ett mänskligt sammanhang. Relationsskapande bör inom dwelling ses som en dynamisk process, ett givande och ett tagande (Cloke & Jones 2001). Det ter sig som att relationerna mellan hund och människa hos de jag träffat formas på samma sätt. Även i fler studier, som inte är direkt kopplade till dwelling som begrepp har samma typ av relationsskapande setts. En fallstudie som genomfördes hos fåraherdar i Frankrike visade att människorna som arbetade tillsammans med sina hundar ofta utgick från att hunden och människan är lika viktiga aktörer, individer som gör saker, som lär av varandra (Salvalois et al. 2013). De fann att hundens beteenden formar förarens kunskap om hur och vad den ska lära hunden (Salvalois et al. 2013). Deltagarna i den studien var dock nästan negativa till fenomenet att ”lära hunden”. En ”lärd hund” med ”god lydnad” kan genomföra moment där den egentligen inte förstår vad den gör (ibid). En bra vallhund måste förstå vad den gör. Detta uppnås bäst via livserfarenhet, en god relation och delaktighet i förarens arbete med boskapen (ibid).

5.3 Var snäll mot hunden och hjälp den!

Delaktighet, livserfarenhet och en god relation är enligt min förståelse, efter att jag pratat med personerna jag besökte, något som tar tid att få till. Men de är också tre komponenter som bidrar till att hundförarna kan få en trygg och självsäker hund som kan hantera nya situationer på ett lugnt och metodiskt sätt. Vilket är något som de flesta som jag intervjuat stävar efter när de tränar sin hund. Att ha en trygg och självsäker hund värderas högt av alla deltagare. För att ge hunden de bästa förutsättningarna för att klara sig i verksamheten och bygga en god relation skyndar de jag intervjuat långsamt. Hunden, som i det flesta fall har kommit till djurägaren som valp, får vänjas in i arbetet under en lång period. Det kan ta flera år innan hunden på riktigt kan användas i verksamheten. Dessförinnan, när hundarna är små finns sällan förväntningar på att de ska klara några speciella uppgifter. Då handlar det om att vänja hunden vid miljöerna den kommer att arbeta i. En hund som ska arbeta i en ladugård där grindar kan smällas igen och skapar höga ljud, stora kor kliver runt och traktorer går i bakgrunden måste lära sig att hantera alla dessa intryck och bli trygg på platsen. Relationen mellan hunden och människa, och relationen till de andra djuren byggs upp genom att låta hunden delta och observera i sin egen takt, med guidning från sina ägare. Ingen slänger in en ung hund i situationer den inte klarar av. En hund som blir skrämdd som valp kan vara en hund som är skrämdd för resten av livet. Det gäller att skynda långsamt. Nästan alla intervjuade har hundar i olika åldrar och det är vanligt att arbeta med en äldre redan upplärd hund och en eller flera yngre som tränas pågående, det är kanske därför hundarna presenteras tillsammans med sin ålder, just för att denna i många fall är avgörande för deltagandet arbetet. För att bygga självförtroende hos de yngre hundarna kan de sättas tillsammans med de mer erfarna hundarna på lite svårare uppgifter. Då brukar de växa i sig själva. Linus beskriver en anekdot om att en ettårig hund är som en 6–7 årig människa. En sjuåring kanske inte förväntas att ta hand om hela hushållet, men kan bli ombedd att hjälpa till att plocka i diskmaskinen någon gång ibland. Det är så man måste tänka med hundarna också menar han. Han sätter unga hundar på mindre uppgifter som han vet att de kan klara av. Hundarna ska trivas och må bra på jobbet, de ska inte bli tilldelade uppgifter som de inte klarar av. Ellen beskriver också detta:

”Det jag har lärt mig är att man inte ska döma ut en hund för tidigt och att man ska ge den förutsättningar att få lära sig innan man säger att den här hunden är bra nog och så ska man tänka ”har jag hjälpt den här hunden att få förutsättningar för att klara den här uppgiften?”. Jag tror att man ibland som hundförare är lite dum mot hunden kanske. Det krävs mycket jobb för att få den (hunden) bra, de kan det (arbetet) inte förrän man har tränat dem ordentligt. Så det har jag lärt mig, att var snäll mot hunden och hjälp den!” – Ellen

De första åren i hundens liv läggs alltså stor vikt på att skapa relationer mellan mänskliga och icke-mänskliga aktörer. Det handlar om att djuren ska bli trygga med varandra, människorna och platsen de är på. Detta kan ses som ett skapande av ett nätverk. Latour beskriver alla aktörer inom ett nätverk som lika viktiga och relationellt beroende av varandra samt att det sociala, nätverken, skapas genom interaktioner (2005). Jones (2003) menar att det relationella perspektivet inom Actor Network Theory som utgår ifrån att aktörer bara skulle ha ett värde i relation till varandra är allt för extremt. Det Latour (2005) beskriver är att verkligheten uppkommer genom interaktioner. Att hunden och människan arbetat tillsammans har gjort att människor har kunnat ta tillvara på och utnyttja hundens egenskaper. Utan den ena hade den andra inte funnits. Det relationella perspektivet från ANT blir, trots kritik från Jones, tydligt i relation till de jag intervjuat och observerat. På gårdarna är hundarna beroende av att människorna guidar dem i arbetet. För att kunna genomföra arbetet behövs djur som kan vallas. För att djuren ska kunna vallas måste de kunna lita på hunden. För att de ska kunna lita på hunden måste hunden vara trygg i arbetet och så vidare. Allt är sammanknutet och beroende av varandra. Goda relationer byggs genom delaktighet och livserfarenhet. Delaktighet och livserfarenhet bygger i sin tur på interaktioner mellan de olika aktörerna, såväl mänskliga som icke-mänskliga. Det platta icke-hierarkiska modellen som används för att förstå system inom ANT (Latour 2005) gör sig även den väl i detta sammanhang.

Jones (2003) kritiserar däremot ANT-tanken på att alla aktörer skulle vara likvärdiga och använder modellen kring dwelling för att förklara detta. Han menar att det är finns skillnader mellan olika icke-mänskliga aktörer och att det finns en uppenbar skillnad mellan materiella ting och djur. Att göra djur som icke-mänskliga

aktörer som likvärdiga med materiella ting underminerar djurens förmåga att ha egna intentioner, oberoende av relationer till människor eller andra aktörer (Jones 2003). Etiska frågor om djurens välmående är exempelvis begränsat till *djur* som icke-mänskliga aktörer, att se ett djur som en "sak" gör att vi skulle kunna bortse från detta menar han, vilket skulle leda till oetisk behandling av djuren (ibid). Av icke-mänskliga aktörer inom dwelling ges djuren en särställning mot andra icke-mänskliga aktörer (ibid). Fast ANT kan användas för att beskriva nätverken på gården fungerar dwelling bättre när det kommer till definitionen av vad djur som icke-mänskliga aktörer innebär. En faktor som bidrar till detta påstående är att djurens välfärd är viktigt för alla jag pratat med. Djuren ses som levande varelser som ska ha det bra. En traktor kan vara till lika stor hjälp som en vallhund, fast med andra arbetsuppgifter. Det är ändå skillnad mellan en traktor och en hund. En traktor kommer inte att veta om den blir dåligt behandlad, men en hund kan förstå det. Djurägarna tar hänsyn till både hundar och boskap och försöker skapa ett så gott liv som möjligt för sina djur. Djuren ska trivas med varandra och vara trygga med varandra. De flesta jag pratat med tar upp att de arbetar tillsammans med hund delvis för sin egen skull, men till stor del även för de andra djuren skull. De menar på att en vallhund stressar de andra djuren mindre än vad människor gör. Därför är en hund att föredra när det kommer till arbete med djuren, snarare än människor som bara är där i ibland. Som Rollins menar kan värderingar om djurvälfärd till stor del vara påverkade av allmänhetens uppfattning om vad som är accepterat, och flera etiska frågor om djurhållning har lyfts det senaste halvseket (Rollins 2004). Detta bekräftas av en av deltagarna. Som instruktör pratar Lena mycket om vikten av att ha en god utbildning när det kommer till vallhundsträning. När hon skaffade sin första vallhund 1988 tränade man inte alls en hund på samma sätt som man gör idag. Hon säger att hon behövt lära sig den långa och svåra vägen men att hon blivit en bättre tränare på grund av det. Förut, menar hon, kanske en hund bara "kastades in" hos fåren och så skrek man "nej, nej, nej" och andra saker hunden egentligen inte förstod innebörden av. Det skapade en dålig relation mellan djuren. Men så är det inte idag. En del har man att tacka djurrättsaktivisterna för tillägger hon, för man har tvingas tänka mer på vad som faktiskt är bäst för djuren. Värderingen om

vad som är rätt sätt att träna och behandla både hund och boskap på har alltså påverkats av delar av allmänheten, precis som Rollins (2004) skrev om.

Fraser (2008) beskriver att folk ofta är överens om att djurvälstånd är viktigt men att själva definitionen av djurvälstånd skiljer sig åt individer emellan. Kitchener (2022) menar också att det inte finns en konsensus om etik och moral men att vetenskap oftast går att vara överens om. Samma typ av förhållande mellan meningsskiljaktigheter och medhåll verkar finnas inom hundträning. Alla de jag träffar poängterar att egentligen inte finns något rätt eller fel sätt att träna sin hund på, att alla gör olika och att utfallet av träningen ändå kan bli samma. I deras ögon skiljer sig alltså definitionen av vad bra träning är. Men när jag är ute och pratar med de olika deltagarna framkommer det ganska snabbt att de inte är så olika som de tror. Alla utnyttjar hundens medfödda egenskaper, de lägger på kommandon när hunden utför ett beteende för att kunna använda sig av det även när hunden inte naturligt erbjuder det. De är överens om att man kan komma ganska långt med en hund som inte har någon större formell träning i bagaget. De är överens om att relation är viktigt. De bestraffar inte hunden när den gör fel utan tar själva på sig skulden av misstaget och lägger tid på att få hunden att förstå vad de vill. De ser alla till individen när det kommer till träning och hjälper hunden att göra rätt. De är helt enkelt inte så olika som de beskriver sig själva.

I undersökningen Cloke och Jones genomförde på fruktträdgården i Somerset framkom att det, trots vikten av att se till det individuella trädet när det kommer till skötsel, ändå finns forskning bakom trädskötselns bästa praxis (2001). Som när det är bäst på året att beskära eller vilken typ av näring ett träd behöver (ibid). På samma sätt finns det forskning bakom vilken typ av hundträning som är bättre än andra. I en studie som genomfördes av Payne med flera (2015) beskrivs att hundförare som använder sig av positiva metoder, arbetar tillsammans med hunden för att stärka relationen, får hundarna att känna sig trygga och undviker bestraffning i högre grad lyckas att få en hund som gillar att arbeta och utför sina uppgifter med självsäkerhet (Payne et al. 2015). Det är kanske inte så slumpartat att de intervjuade beskriver ungefär samma filosofi när det kommer till att träna hund och bygga relation. De

etiska och moraliska värderingar som ligger bakom skötsel och träning av hund kan sammanlänkas med forskning som finns om hundträning. Trots att de upplever att alla tänker olika om hundträning verkar det som att den generella värderingen är ganska liknande. Hundträning är, som det verkar, enad genom vetenskapen men skiljaktig i åsikter, etik och moral, precis som Kitchener (2022) beskriver värderingar.

5.4 Money, money, money?

Schoon och Te Grothenius (1999) menade att sociala och ekonomiska värderingar påverkar mest när det kommer till hur lantbrukare väljer att styra sina verksamheter. Att ekonomiska skäl skulle vara en stor drivkraft när det kommer till att arbeta med vallhundar är inget som framkommer. Däremot möjliggör hundarna att färre mänskliga arbetare behövs på plats. När jag frågar Ellen om den gården hon jobbar på skulle gå att driva på samma sätt utan hund svarar hon att det såklart går att ha lantbruk utan hund. Hennes uppfattning är att de flesta som arbetar med djur inte har hund. Men utan hundarna krävs det fler anställda och därmed större utgifter. Det skulle bli väldigt dyra kor om man skulle ersätta det arbete hundarna gör med människor som ska ha lön i slutet av månaden. Även Linus tar upp att vallhundar kan spara in större lantbruksverksamheter flera hundra tusen per år för att de, tillsammans med hundarna, kan klara sig med färre anställda. Det finns också studier (Arnott et al. 2014) som visar att arbetande hundar kan generera stora vinster i förhållande till de ekonomiska utgifter som kommer med att ha vallhund. En lantbrukare på en mjölkgård med 360 kor berättar för Lantbrukets Affärstidning att hon sparar ungefär en halv miljon kronor varje år genom att arbeta tillsammans med vallhund i stället för en annan människa (ATL 2021). Att flera av de jag intervjuat inte tar upp ekonomi som en anledning att de har vallhund visar på att arbetet hunden utför har ett värde som går utöver det ekonomiska. Att hunden kan bidra till en ökad säkerhet och frihetskänsla samt spara tid och minska stress hos de andra djuren är värderingar som, vad jag förstått det, står över den ekonomiska aspekten.

5.5 Låta hunden göra jobbet?

För flera av de som har kor i verksamheten är hunden som aktör en pusselbit i det stora säkerhetstänket vad gäller hantering av djuren. De intervjuade kan låta hundarna arbeta närmst korna i stället för att de själva ska vara precis inpå. Detta minskar risken för att människorna får sparkar, blir inklämda eller undanputtade. I vissa fall kan hunden arbeta ”ensam” (med en förare som står nära och ger instruktioner) inne i stallarna. Det gör att korna kan flyttas till en annan fålla, eller ut utomhus, utan att människan ens behöver gå in bland dem i trånga utrymmen. När de sedan ska halma, skrapa eller fodra djuren kan de göra detta utan att korna är nära inpå. Karin berättar en historia om när hon varit inne hos korna och en kviga blivit sprallig och råkat sparka henne på bröstkorgen så hon svimmade. När hon vaknade upp igen hade hon inte blivit trampad på eller skadad ytterligare och hon tror att det är tack vare hundarna, som ”vaktade” henne och såg till att korna inte kom för nära. Hundens säkerhet är också viktig, förutom träning och utbildning har hundarna alltid en flyktväg. De är ofta tillräckligt små för att kunna hoppa ut mellan spjälorna i grindar eller inhägnader. Att ha hundarna som säkerhet har dock en negativ sida. En av de jag pratat med säger att hunden kan göra att man själv får lite för högt självförtroende. Hon berättar att det finns problem med personskador inom lantbruket och att det till viss del kan bero på att man känner att man tillsammans med hunden klarar sig själv, fast man egentligen inte gör det. Man kanske lastar en transport ensam tillsammans med hunden för att det går, och det går snabbt, men för att minimera skaderisken borde hjälpen egentligen bestå av flera personer. Inte en person och en hund. Återigen både enas och skiljs de intervjuade i värderingar, de är överens om att hunden kan bidra till ökad säkerhet men skiljer sig i frågan om hur långt hunden bör användas för detta syfte.

5.6 Snabba ryck med vallhund

En tränad vallhund utför ofta arbeten mycket snabbare än deras mänskliga motpart. Hos alla utom en av de jag besöker får jag tillfälle att se hundarna arbeta. Deltagarna berättar vilka uppgifter hundarna hjälper till med och visar sedan mig genom att låta hunden utföra uppgiften. Det är tydligt att det går mycket snabbare när hunden

gör jobbet. Alla de jag träffat poängterar att en tränad vallhund kan ersätta flera människors jobb. En del av de intervjuade uppskattar att arbetet en vallhund utför kan ersätta uppemot tio människor, detta möjliggör för personerna jag träffat att kunna arbeta ensam med sin hund och ändå driva verksamheten framåt. Lars berättar att det allra bästa med att ha vallhund är att arbetet går snabbare och att det i större utsträckning blir möjligt att genomföra arbetsuppgifter ensam, utan andra människor. Man kan bara ta en hund och gå ut i ladugården. Har man en hund med sig klarar man det mesta. Flera av de jag träffar arbetar ofta ensamma på gården, utan mänskliga kollegor det vill säga. Att då ha en hund som kan överta vissa uppgifter gör att det dagliga arbetet går enklare. Det kan handla om att hunden föser får som ska vägas fram i en fålla, så personen som arbetar med den kan fokusera på att läsa av vågen och inte också behöver ansvara för flytten. Det kan också vara att hunden ”röjer undan” djur så att personerna jag intervjuat kan fodra, skrapa eller halma ifred. Hunden blir som människan en anställd i verksamheten. De lär känna djuren och vet hur de ska agera kring dem. Jag får berättat för mig att djuren känner igen varandra. Hundarna lär sig vilka djur de måste driva lite extra och vilka djur de måste ta det lugnare med. Detta är ett tydligt exempel på Cloke och Jones (2001) beskrivning av att icke-mänskliga aktörer har sina egna relationer till exempelvis andra djur. Att hundarna skapar egna relationer till andra aktörer påvisas ytterligare när Ellen berättar att en ny hund skulle få problem om den kom till gården, den behöver verkligen visa att den klarar av arbetet. Korna känner direkt att det är en ny hund, eller människa för den delen. Såväl hundarna som korna behöver interagera med varandra. Det finns ingen ”naturlig” relation mellan vallhundar och andra djur, utan relationen måste, som beskrivet av Latour (2005) skapas genom interaktioner. Att bygga en ny relation kan ta tid, som flera av de jag pratat med säger kan det ta flera år innan en hund kan användas i verksamheten.

5.7 Vallhunden skapar gemenskap

Trots att de ekonomiska värderingarna inte verkar ligga bakom arbete med hund inom lantbruket verkar, som Schoon och Te Grotenhuis (1999) påpekar, sociala värderingar vara en påverkande faktor när det kommer till vallhunden. Vallhunden

och dess egenskaper är något som uppskattas av fler än bara de som arbetar tillsammans med dem i vardagen. När kor eller får har rymt kan lantbrukare och gårdsanställda utan hund ha svårt att få fast dem igen. De kan tidvis vara borta i flera dagar och djuren fångas in i etapper. Ibland är det, trots tappra försökt, flera djur som aldrig låter sig samlas ihop och tas tillbaka till sina hagar eller stallar igen. Då kan en vallhund komma väl till pass. Lars berättar att han är den man ringer om djur rymt. Han kan då ta med en eller ett par hundar ut till platsen och hundarna fixar i vissa fall hopsamlingen av djur som varit på vift längre perioder på bara några minuter. Man får inte glömma att djuren som rymmer också är dyrbara säger Lars, det kan handla om mycket pengar bara när några få djur gett sig i väg på egna äventyr. Karin och Lena har också varit ute på uppdrag när djur i närheten rymt från sina gårdar. Och de berättar ungefär samma historia. Visst är det inte alltid hundarna klarar av att hämta hem alla djuren, det gäller att veta när man ska sluta försöka också. För både korna, fårens och hundarnas skull. Men generellt är det en stor tillgång att kunna skicka hundarna på sådana uppdrag. Vallhundarna som ägs av de personer jag intervjuat är alltså en tillgång och värderas högt av även andra än sina ägare. Schoon och Te Grotenhuis tar upp hur sociala interaktioner mellan anställda i lantbruket och andra i deras närhet, såsom familj och vänner kan påverka vilka värderingar enskilda lantbrukare har (1999). Att ha en vallhund som kan arbeta ute i fält gör att lantbrukare som har tränade vallhundar blir en tillgång för personer i närheten som behöver deras hjälp. Hundarna och deras vallningsegenskaper är alltså uppskattade av flera än de enskilda hundägarna. Vilket i ett socialt sammanhang gör att lantbrukarna med hund får en viktig roll i ett större socialt nätverk. Att andra har vallhund kan göra att man själva inte behöver skaffa en. Ellen tar flera gånger upp att vallhund inte är för alla. Finns inte intresset eller kunskapen som krävs för att äga, träna och jobba med en hund ska man inte skaffa en. Det krävs mycket av en person för att få en ”bra” vallhund. De hundar som inte ges tillräckligt med tid och stöd kan flera gånger stjälpas mer än vad de hjälper. Att de som har vallhund hjälper de som inte har det kan därför vara att föredra, snarare än att någon som egentligen inte har intresset ska skaffa och arbeta med en hund.

Vallhunden kan utöver det arbete den utför beskrivas som en social resurs. De ses i många fall som familjehundar och används som allround-hundar som följer med i vardagen och på tävlingar och engageras i fler hundsporter. De äldre föreställningarna om att hundar endast är arbetande djur (Jones 2003) verkar inte helt och fullt gälla längre, inte hos flera av de jag träffar i alla fall. En värdering uppkommer genom att problematisera föreställningar om samhället från ett moraliskt och etiskt perspektiv (Welch 2012) och synen på hundhållning förändrats i och med detta. När jag frågar personerna jag intervjuat om hur hundarna bor säger en del att deras hundar bor inne i vissa delar av huset, men är noga med att motivera varför de inte har tillgång till hela huset. Vilket visar på att det finns en samhällelig värdering om att hundar ska bo fritt inne och när de inte gör det måste man motivera varför. Trots att hunden inte alls har det dåligt av sin boendesituation. En säger att om man inte kan sysselsätta hunden en hel arbetsdag bör man inte ha hundar i hundgård. Andra har inget emot att hunden hålls i hundgård ute, de får trots allt oftast vara med under många timmars arbete varje dag. Mycket mer än vad en vanlig sällskapshund får. Detta visar också på en variation i värderingar vad gäller hundhållning, precis som Fraser (2008) beskriver i förhållande till djurvälstånd är alla överens om att det ska vara bra för hunden, men vad bra är skiljs åt mellan deltagarna. Oavsett var hunden bor är det ändå idag, jämfört med tidigare, vanligare att hunden är med på flera olika saker och blir delar av sociala sammanhang, även utanför själva arbetet.

Har man en vallhund känner man ofta andra med vallhund. Detta blev tydlig redan när jag gjorde inlägget i ”vallhundsgruppen” på Facebook. Jag efterlyste personer att intervjuas och den ena efter den andra taggade personer som de trodde skulle kunna höra av mig till för ändamålet. Karin tar upp att ”vallhundscommunity” är bra på det sättet. Man håller ihop och hjälper varandra. När hon skulle åka ut på ett djuruppsamlingsuppdrag ringde hon en annan hon känner som också kunde komma med sin hund och de arbetade insamlingen tillsammans. Både Linus och Karin tar upp att de brukar träffa andra personer med vallhund för att träna och för att få input eller utbyta information. Som boskapsägare är man eftertraktad av personer som inte själva äger får eller kor. Lars låter ofta andra personer med vallhund komma

hem till hans gård för att vänja in hundarna och djuren med varandra. Även fast han inte är utbildad instruktör hjälper han andra hundar och människor att lära sig valla, med ett VM-guld från vallningstävling 2019 framgår att han har samlat på sig så mycket kunskap genom åren. Lena som är utbildad vallhundsinstruktör träffar i egenskap av den titeln andra personer med vallhund ofta. När jag är hos henne ringer hon också upp en annan person hon tror att jag skulle ha nytta av att intervjua. Jag blir också av Lena inbjuden till att komma och titta på en vallhundstävling. När jag senare går på denna träffar jag andra personer jag pratat med under arbetets gång, det blir tydligt att vallhundarna har förmåga att samla ihop fler än bara får och kor.

6. Avslutande ord

Syftet med den här undersökningen var att undersöka vallhundens plats inom det svenska lantbruket. Undersökningen ämnade fokusera på hur människor och hundar arbetar tillsammans och hur relationer byggs tillsammans med djuren. En del handlade också om olika typer av värderingar som finns kring vallhundar och hundens betydelse för verksamheten.

De relationella interaktionerna som inom det teoretiska ramverket Actor Network Theory beskrivs vara grunden till skapandet av det sociala (Latour 2005) visade sig passa bra som analytiskt verktyg under arbetet. Deltagarna i undersökningen lyfter att relationen mellan sig själva och sina hundar är grundläggande för att vallhunden ska fungera i verksamheten. I interaktionen mellan hund och människa kan människorna implementera sina egna önskningar angående hundens beteenden samtidigt som de förvaltar hundarnas medfödda egenskaper och förkärlek till att interagera med djuren på gården. Utifrån intervjuerna visas att hunden är en viktig resurs som ska förvaltas väl, men att det krävs mycket tid och engagemang för att bygga en god relation som resulterar i en bra arbetskamrat.

Teorin om att djurens har en förmåga att ha egna intentioner som är oberoende av relationen till människan (Jones 2003) kunde också synliggöras genom undersökningen. Flera av de intervjuade påpekar att ingen hund är den andre lik. Hundarna föds med, eller utvecklar, egna ”intressen” och nischer i sina beteenden och inom arbetet. Detta kan inte alltid påverkas eller förändras av människorna som arbetar tillsammans med dem utan bör i stället förvaltas till hundarnas fördel. I förlängningen kunde detta kopplas ihop med begreppet dwelling vars teoretiska innebörd handlar om att världen och de nätverk som finns på jorden inte bara är mänskligt konstruerade (Cloke & Jones 2001). Icke-mänskliga aktörer såsom djur

och natur spelar också en stor roll när det kommer till hur vi formar relationer och utformar system. Genom att tillämpa både ANT och dwelling som begrepp och teoretiskt ramverk på empirin från undersökningen kunde relationerna mellan hund-människa och hur dessa tillsammans med varandra skapar förutsättningarna för arbetet och det nätverk de lever beskrivas och analyseras.

Genom begreppet värdering (Schwartz 2011, Schoon & Te Grotenhuis 1999) kunde det som är viktigt för lantbrukarna i förhållande till att ha och träna en hund beskrivas. Hunden ses som en tillgång socialt, men också som en del i ledet för bra djurvälstånd genom att bidra till minskad stress hos djuren på gården. Vallhundarna visade sig också möjliggöra en frihet för de jag intervjuat då de med hjälp av hundarna inte behöver förlita sig på andra människor för att kunna utföra sina dagliga arbeten. Hunden värderas också högt som en social resurs eftersom den genom sitt arbete kan hjälpa fler än bara sin ägare, exempelvis andra lantbrukare med förrymda djur. Hunden fungerar som ett sätt att skapa gemenskap mellan personer som äger hundar. Personer med vallhund känner ofta andra personer med vallhund. Detta gör att både hundens och människans nätverk blir större. Hundarnas och de andra djurens välmående värderas högt av alla jag pratat med.

Sammanfattningsvis har hunden en stor betydelse för de människorna som arbetar tillsammans med dem, men inte nödvändigtvis för det svenska lantbruket i stort. Relationen mellan hund och människa är av högsta betydelse för att hunden ska fungera inom verksamheter med förutsättningen att hundens egna förmågor och viljor tas i beaktning. Djurvälstånd och förmågan att ta hundens perspektiv ligger till grund för många av de värderingar som förekommer i förhållande till djuren. Det är mycket tid och kunskap som ligger bakom förmågan att arbeta succéartat tillsammans med sin hund. När man lyckas kan relationen mellan hund, människa, djur och arbete vara givande för alla parter.

Jag mötte inte Lassie, men flera andra vallhundar inom det svenska lantbruket, och framgångssagan till en lyckad relation med sin arbetande vallhund summeras bäst genom Ellens ord: var snäll mot hunden och hjälp den!

7. Tack

Tack till alla snälla personer och fina, duktiga hundar som lät mig komma på besök. Det betyder mycket för mig att ni ville delta. Jag hoppas att jag gjort er rättvisa även fast den här uppsatsen var alldeles för kort för att rymma allt ni hade att säga.

Genomgående i den här texten stavade jag fel på ordet lantbruk. Tack till mig själv för att jag inte blev helt galen när jag, vad som kändes som hundratals gånger, behövde gå tillbaka i texten och rätta detta.

Tack till mina egna vallhundar Abbi och Uzling, som bidrog till valet av ämne.

Tack till Monica som hjälpte mig att hitta personer att intervjua, det var guld värt.

Tack till min handledare Emma för all hjälp trots min oakademiska framtoning.

Och ett extra stort tack till min kära kursare Lovisa för att du alltid peppade mig och fick mig på bra humör. Hoppas jag kunnat göra detsamma för dig.

Referenser

Arnott, E. R. et al. (2014). Estimating the economic value of Australian stock herding dogs. *Animal Welfare*, 23(2), 189-197.
<https://www.wellbeingintlstudiesrepository.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=spwawel>

Cloke, P. Jones, O (2001). Dwelling, place, and landscape: an orchard in Somerset. *Environment and Planning A*, 33 (649 – 666).
<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1068/a3383>

Early, J. et al (2019). The Perceived Value of Behavioural Traits in Australian Livestock Herding Dogs Varies with the Operational Context. *Animals (Basel)* 9.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6681071/>

Esping, T (2021). Vallhund bland korna är deras bästa spartips. *Lantbrukets Affärstidning*, 4e april. <https://www.atl.nu/vallhund-i-ladugarden-lejeby-ostergards-basta-spartips>

Fraser, D (2008). Understanding animal welfare. *Acta Veterinaria Scandinavica*. 50 (S1). <https://actavetscand.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/1751-0147-50-S1-S1.pdf>

Jones, O (2003). "The restraint of beasts": Rurality, animality, actor network theory and dwelling. Från P. Cloke (red.), *Country Visions*, 283-303.
https://books.google.se/books?hl=sv&lr=&id=enNU3d368sC&oi=fnd&pg=PA283&dq=rurality+animality,+actor+network+theory+dwelling&ots=hjazOGgG7h&sig=txiVLmsVxceKCni1BQ0PdiSs0Tg&redir_esc=y#v=onepage&q=rurality%20animality%2C%20actor%20network%20theory%20dwelling&f=false

Kaijser, L. Ölander, M (red.) (1999). *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur.

Kitchener, R.F (2022). Science with an Ethical Face. *Journal of Applied Animal Ethics Research*. <https://brill.com/view/journals/jaae/aop/article-10.1163-25889567-20220409/article-10.1163-25889567-20220409.xml>

Kvale, S. Brinkmand. S (2021). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Latour, B (2005). *Tinget återställt - en introduction till actor network theory*. Lund: Studentlitteratur AB.

Morra, J. Marquard, S (2006). *Visual culture, critical concepts in media and cultural studies*, Volume III. Oxon. Routledge.
https://books.google.se/books?hl=sv&lr=&id=ww7rN52BEIgC&oi=fnd&pg=PA66&dq=building+dwelling+thinking&ots=o7aTZiIFRg&sig=YXuOH6RHGqVNu_uAEregeRBRXAY&redir_esc=y#v=onepage&q=building%20dwelling%20thinking&f=false

Payne, M.E. et al. (2015). Dogmanship on the farm: Analysis of personality dimensions and training styles of stock dog handlers in Australia. *Journal of Veterinary Behavior*. 10 (471-478).
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1558787815001471?via%3Dihub>

Rollin, B.E (2004). Annual Meeting Keynote Address: Animal agriculture and emerging social ethics for animals. *Journal of Animal Science*. 82 (955-964).
<https://academic.oup.com/jas/article/82/3/955/4790612?login=true>

Savalois, N. Lescureux, N & Brunois, F (2013) Teaching the Dog and Learning from the Dog: Interactivity in Herding Dog Training and Use. *Anthrozoös*, 26:1,(77-91).
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.2752/175303713X13534238631515>

Schoon, B & te Grotenhuis, R (1999). Values of Farmers, Sustainability and Agricultural Policy. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*. 12 (17-27).
<https://link.springer.com/content/pdf/10.1023/A:1009543907661.pdf>

Schwartz, S.H (2011). Studying Values: Personal Adventure, Future Directions. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 42(2) 307–319.
<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0022022110396925>

Serpell, J.A. Duffy D.L (2014). Dog breeds and their behaviour. *Domestic dog cognition and behaviour*. (31-57). Springer, Berlin, Heidelberg.
https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-642-53994-7_2#citeas

Svenska Vallhundsklubben (2020). *Rasspecifik avelsstrategi RAS för border collie 2020*. <https://www.skk.se/globalassets/dokument/rasdokument/ras-border-collie.pdf> [2022-06-06]

Svenska Working Kelpieklubben (2014). *Rasspecifik avelsstrategi för Australian Stockdog/Working Kelpie*. http://www.svenskaworkingkelpieklubben.se/files/SKICKAD_WK_RAS_151029_3.pdf [2022-06-06]

Teorell, J. Svensson. T (2020): *Att fråga och att svara. Samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber.

Welch, D.D (2012). Social Ethics, Overview. *Encyclopedia of Applied Ethics*. 2 (131-141). <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-373932-2.00312-4>

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Läs om SLU:s publiceringsavtal här:

- <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.